

УДК 340.151

Гавриш С. О.

студ. гр. Ю-119 НУ «Запорізька політехніка»

ОРДАЛІЇ ЯК СПОСІБ ДОКАЗУВАННЯ ВИНУВАТОСТІ В СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

Сучасна система доказувань включає в себе дві невід’ємні складові. З одного боку сторони, це діяльність суду та інших уповноважених осіб, що врегульована процесуальним законодавством (процесуальна форма), з іншого – пізнавальна (розумова), що відповідає законам логіки. Ця система постійно змінюється та удосконалюється. Так, наприклад, сьогодні все більше розмов про використання в процесі доказування поліграфу.

Вважаємо актуальним звернутися до перших форм доказування у стародавньому світі, на чому вони були засновані та як використовувалися на практиці.

Однією з найдавніших форм доказів у Стародавньому світі були ордалії. Сучасна історико-правова наука дає наступне визначення ордалії (пізньолат. *ordalium* (мн. *ordalia*), від англо-саксон, *ordal* – вирок, суд) – «суд божий», випробування особи за допомогою сил природи (божих сил), що ґрунтувалося на вірі в бога (чи богів), який вкаже судові й громаді, хто є

винний, а хто невинний. Це зазвичай робилося, коли бракувало інших переконливих доказів [1].

Ордалії виникли ще в первісному суспільстві, широко застосовувалися в давніх рабовласницьких державах Сходу (Вавилон, Єгипет, Індія, Китай та інші). Описи найдавніших з них дійшли до наших часів. Зокрема, у письмових джерелах з історії права – «Закони Хаммурапі» - міститься згадка про випробування водою при звинуваченні в чаклунстві. Згідно зі ст. 2 той, кому було пред'явлено звинувачення, повинен був кинути в воду. Якщо вода «приймала» цю людину, то він вважався невинним, а той хто доносив на нього повинен був бути страчений за наклеп [2].

Суть «божественних свідостів» описана також у Дхармашастрі Ману, серед них клятва підозрюваного і ордалія. Такий підхід староіндійське право пояснювало тим, що злочинні діяння не вийде приховати ні від Бога, ні від власної совісті. В Індії в різні часи відомі були від двох до дев'яти ордалій. Дхармашастра Ману описує такі їх різновиди: вагами (обвинуваченого зважували двічі за короткий проміжок часу, і якщо вдруге його вага була меншою – він вважався виправданим); вогнем (обвинуваченому треба було подолати певну дистанцію, несучи в долонях, що були обмотані листям певного дерева, шматок розпеченого заліза, і при цьому не отримати опіків); водою (обвинувачений повинен був пірнути під воду і пробути там стільки часу, скільки буде потрібно іншій людині, щоб принести стрілу, випущену з того місця, де він пірнув); отрутою (обвинуваченому належало випити отруту, і в залежності від того, який вплив зілля здійснить на його організм через певний час, приймалося рішення про те, чи винен він чи ні); свяченою водою (людині належало випити воду, яка використовувалася для обмивання статуї божества. Якщо протягом тижня або двох ні він, ні його близькі не захворіють або не стануть жертвами якого-небудь лиха, звинувачення з нього знімали); жеребом (обвинувачений повинен був витягнути з глечика один з двох глиняних кульок, усередині якого знаходилося символічне зображення або Правди, або Брехні) [3].

У державі стародавнього Китаю випробуваному давали пожувати жменю рисових зерен. Вважалося, що у винного від хвилювання пересохне в роті, і він виплюне зерна сухими.

Спочатку ордалії були двосторонніми – однаковому випробуванню піддавався як обвинувачений, так і обвинувач. Обов'язковим було принесення присяги тими, хто повинен був пройти випробування. Пізніше, в епоху Середньовіччя, цей метод переріс в одностороннє випробування – кому з учасників процесу належало його проходити, вирішував суд, найчастіше – церковний.

Коротка історія права європейських народів також містить чимало згадок про практику ордалій. Найпоширенішими способами здійснення

«Божого суду» були випробування окропом і холодною водою, а також розпеченим залізом.

Так, останній вид був добре знайомий давнім германцям. Поширене у них випробування розпеченим залізом передбачало для обвинуваченого необхідність ходити по ньому або тримати в руці. Після цього на місце опіку накладали чисту пов'язку з тканини, покритої салом, яку знімали через три дні. Від того, наскільки добре зажили опіки, залежало, чи буде обвинувачений виправданий. В Англії ходьба по залізу мала своєрідну особливість: випробовуваний повинен був з зав'язаними очима пройти по полю, на якому були розкладені розпечені лемеші плугів.

У Салічній правді згадується також випробування окропом. Обвинувачений повинен був занурити руку в казанок з киплячою водою. Про його винність також судили за станом ран.

Польська правда містить інформацію про ордалії холодною водою. Підозрюваного пов'язували таким чином, щоб він не був здатний пливти, одночасно до його поясу чіплялася мотузка, за допомогою якої йому не давали потонути. Після цього передбачуваного злочинця занурювали в воду. Якщо при цьому у нього виходило виплисти самостійно, вина його вважалася доведеною.

У Київській Русі випробування вогнем і водою згадуються в «Руській Правді». Хоча, як свідчать джерела подібні випробування не були особливо популярні. До них вдавалися тільки в тих випадках, коли мова йшла про серйозні злочини. Частіше в процесі мав місце судовий поєдинок – вельми поширена на землях Київської Русі ордалія. Це випробування використовувалося і народами Західної Європи, проте в Київській Русі до нього вдавалися настільки часто, що іноді він і зовсім замінював покази свідків.

Результати таких випробувань вважалися остаточними, оскільки «Божий суд» вважався вищим судом. Практика ордалій проіснувала досить довго (за даними одних джерел – до XIV, інших – навіть до середини XVIII ст.). В Європі вони були офіційно скасовані церквою в 1215 р. По суті, їх значення було втрачено після того, як обвинувальний процес був витіснений інквізиційним. Перетворившись на примусовий елемент судового процесу, без якого з обвинуваченого неможливо було зняти звинувачення, суд ордалій втратив свій первісний зміст і був замінений тортурами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Ордалії // Юридична енциклопедія. Т. 4. Київ. Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002 р. С. 314;

Закони Хамураппі // Електронний ресурс. Режим доступу <http://thales2002.narod.ru/chammuratext.html>. Дата звернення 09.03.2020 р.

Дхармашастра Ману // Электронный ресурс. Режим доступа
<http://www.koltunov.ru/WordLiterature/ZakonyManu.htm>. Дата
звернения 09.03.2020 г.